

Bir Tiyatro İnşa Eden Kadın: Yıldız Kenter

Süleyman Karahmet¹

Öz

Özel tiyatrolar öteden beri mekân sıkıntılılarıyla gündeme gelmiştir. Var olan salonların çoğunlukla ödenekli kurumlara ait olması, özel sahnelerin yüksek kira bedelleri ve prova için ayrıca bir mekâna ihtiyaç duyulması özel tiyatroların başlıca sıkıntıları arasındadır. Kendi salonlarına sahip tiyatrolar ise yüksek maliyetlerle baş etmek durumundadır. Yıllarca salon sıkıntısı yaşamış tiyatro topluluklarından bir tanesi de Kenter Tiyatrosu'dur. Kenter Tiyatrosu, kurulduğu günden itibaren hep göz önünde olmuş bir tiyatrodur. Son zamanlarda ise Yıldız Kenter'in vefatı sonrasında Kenter Tiyatrosu'nun binasına ne olacağı tartışma konusu olmuştur. Binanın inşa sürecinde yaşanan zorlukların ve Yıldız Kenter'in bu zorlukları aşmak için verdiği bir tiyatro var etme mücadelesinin tüm ayrıntılarıyla incelenmesi, özel tiyatroların üretim süreçlerinin salon ihtiyaçları bağlamıyla ilişkilendirilerek değerlendirilmesi bakımından önemli görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yıldız Kenter, Kenter Tiyatrosu, özel tiyatro, tiyatro salonu.

The Woman Who Establishes a Theatre: Yıldız Kenter

Abstract

Finding a stage has always been a problem for the private theatre companies. The main problems of private theaters are that the existing halls are mostly owned by subsidized institutions, the high rental costs of private stages and the need for a separate venue for rehearsals. Theaters with their own stages have to cope with high costs. Kenter Theater is one of the theater companies that had a shortage of halls for years. Kenter Theater is a theater that has always been in the spotlight since its establishment. Recently, especially after the death of Yıldız Kenter, what will happen to the Kenter

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuarı Sahne Sanatları Tiyatro Bölümü, ORCID NO: 0000-0002-8442-5895, suleymankaraahmet@gmail.com

Theater has been the subject of discussion. At the center of these discussions is the fate of the theater building. Many difficulties experienced during the construction process of the building and especially Yıldız Kenter's extreme efforts to overcome these difficulties; In short, examining the struggle to create a theater in all its details seems important in terms of evaluating the production processes of private theaters in relation to the needs of the hall.

Keywords: Yıldız Kenter, Kenter Theatre, private theatre companies, stage

Kent Oyuncuları ya da daha yaygın kullanımıyla *Kenterler* ülkemizin önemli kültürel değerlerinden birisidir. Onca zaman sergiledikleri nice nitelikli oyunla, bugünlere gelmelerinde paylarının olduğu birçok usta sanatçının varlığıyla ve en önemlisi yaşanan tüm zorluklara rağmen tiyatro yapma inatları ve bu sanata olan bağlılıklarıyla tiyatro tarihimizde yerlerini almışlardır. *Kenterler* kullanımının daha yaygın olma sebebi, bu ismin bir tiyatro topluluğunu simgelemesinin yanı sıra ve ondan daha çok, o tiyatroyu var eden iki kardeşi, Yıldız ve Müşfik Kenter'i, betimliyor olmasıdır. *Kenter Tiyatrosu* ise İstanbul' a kazandırılmış ve doğrudan bu iş için tasarlanmış tiyatro binasının ismidir. Bu tiyatronun inşa süreci, bir kadın tiyatro sanatçısının tiyatro binası hayalini zihninde olgunlaştırdıktan sonra, canla başla ve cesaretle işe koyulması ile ilgilidir. Bu noktadan bakıldığında da elbette Müşfik Kenter, Şükran Güngör ve tüm ekibin yoğun emekleriyle birlikte, bu yapının esas mimarının Yıldız Kenter olduğu söylenebilir.

Kenter Tiyatrosu

Bir tiyatro binasının varlığı, o bölgenin sosyokültürel dokusu ile ilgili önemli bir göstergedir. Sergilenen oyunun niteliğine veya türüne bakılmaksızın, en azından o semtin tiyatroya gitme alışkanlığını yansıtır. Genel anlamda ise bir sanat merkezi olarak başlı başına bir simgedir:

Fonksiyonel olup olmamalarını bir kenara bırakacak olursak her türlü sahne binası; sanat yaratmak üzere atılmış bir temeldir ve o bölgenin, kentin hatta ülkenin siyasal yapılanmasının, insanların toplumsal ve kültürel hakkı olan gereksinimlerini karşılamak üzere nasıl bir anlayışa sahip olduğunun göstergesidir. Sanat yapılarının sıklığı, bir ülkedeki medeniyet sınırlarının çerçevesini gösteren ender sembollerdendir. (Gündem ve Antel, 2015, s. 87)

Osmanlının üçüncü ve son başkenti olan İstanbul, uzun yıllar varlığını korumuş bu imparatorluğun, yoğun sanat yaşantısına da ev sahipliğini yapmıştır. Her ne kadar Geleneksel Türk Tiyatrosu bir *tiyatro binası* inşa edememiş ya da oyun yapısı gereği etmeye lüzum görmemiş olsa da imparatorluğun Batı tarzı tiyatro ile tanışma ve kaynaşma dönemlerinde, bu tiyatro türünün sahne yapısı ihtiyacı doğrultusunda tiyatro binaları inşa edilmeye başlanmıştır. Metin And (1983) İstanbul semt tiyatroları üzerinde durmuş ve Tanzimat'tan beri semt tiyatrolarının her dönemde kendiliğinden açıldığını ve de birçok topluluğun İstanbul'un değişik bölgelerinde temsiller verdiğini aktarmıştır (s. 383). Gerek coğrafi büyüklüğü ve nüfus yoğunluğu, gerekse aktif sanat yaşantısıyla İstanbul, günümüzde de birçok semt tiyatrosuna ev sahipliği yapmaya devam etmektedir. Kenter Tiyatrosu da

İstanbul'un Harbiye semtinde kurulmuş ve varlığını 1968 yılından beri koruyan bir tiyatro yapısıdır:

Tiyatro, Harbiye'de, Halâskârgazi Caddesi 35 numarada yer alır. Burası caddeyi kesen Hidayet Sokak ve Sel Başı Sokak ile arka taraftaki caddeye paralel Kaya Hatun Sokak'ın çerçeve içine aldığı yapı adasının içindedir. Dışarıdan bakıldığında bu adanın üstünde yüksek apartmanlar olduğu görülür, tiyatro bu apartmanların altına inşa edilmiştir; bu binaların giriş ve bodrum katlarının birbirine eklenmesiyle kazanılan geniş bir alanın içine yerleştirilmiştir. (Pekman, 2011, s. 240)

Sahne biçimsel açıdan, dönemin tiyatro yapılarının bir örneği olarak, İtalyan Çerçeve Sahne modelinde tasarlanmıştır. Salon ise gene muadillerine benzer şekilde, parter ve balkon şeklinde iki kısımdan oluşmuştur:

Sahne genişliği 9.59 metre, derinliği ise 11.07 metredir; portal yüksekliği 4.48 metre olan sahnede, 8.60 metre yüksekliğinde sofita bulunmaktadır, sahne ağzının yüksekliği ise 5.26 metredir. Ayrıca sahne içinde 8.20 metrelik bir de boru kursu yer alır. Tiyatronun ışık odası balkonun arkasında, sahneyi cepheden görececek bir biçimde konumlandırılmıştır. (Pekman, 2011, s. 241)

Dönemi için işlevsel bir tiyatrodur. And'a göre (1983), bu yapının en özel ve dikkat çekici yanlarından birisi de döneminde Yapı ve Kredi Bankası'nın desteği ile yapılan Küçük Sahne ve Muammer Karaca'nın yaptırdığı Karaca Tiyatro'sunun yanı sıra, özel girişimle yapılmış üçüncü tiyatro olmasıdır (s. 446). Asıl önemi ise bu yapının, tüm maddi yokluklara ve resmi işlemlere hatta bir noktada tüm engellemelere rağmen sıkıntıların karşısında dirayetle durulması sonucunda ve bir oyuncunun, bir kadının, inadı sayesinde meydana gelmesidir.

Kent Oyuncularının Kuruluşu

Bir asra yakın sürmüş, sanatla iç içe ve hep birbirini kovalayan başarılar içinde geçen bir hayatı özetlemek kolay değildir ancak Dikmen Gürün (2016) *Tiyatro Benim Hayatım* isimli biyografik kitabının önsözünde, Yıldız Kenter'in hayatını şöyle tasvir etmiştir:

Tiyatro ile kuşatılmış bir yolda ilerlerken ülkenin içinden geçmekte olduğu dönemeçler önemli köşe taşlarıdır Yıldız Kenter'in dünyasında. Atatürk Türkiye'sinde Ankara'da geçen parasız ama mutlu bir çocukluk, Halkevi günleri, Konservatuvarda birbirini izleyen başarılar, Ankara Devlet Tiyatrosu'nda aynı parlaklıkla devam eden oyunculuk yılları... Yuvadan kopuş ve İstanbul'da bir özel tiyatro kurmak için alınan riskler. ... ve 'Kenter' adını taşıyacak bir tiyatro binasına sahip olma hayalinin gerçekleşmesi için verilen onca uğraş. (s. 11)

Çocukluk döneminde Ankara'da Halkevlerinde sanatsal ve eğitsel çalışmalara katılan Yıldız Kenter, bir yandan da Radyoevinde Çocuk Kulübü'nün bir parçasıdır (Gürün, 2016, s. 34). Daha o dönemde yönelimi sanata ve tiyatroya doğrudur. 1944 yılında Devlet Konservatuarında eğitime, 1948 senesinde ise sonradan Devlet Tiyatrosu adını alacak olan Tatbikat Sahnesi'nde profesyonel tiyatro hayatına başlamıştır. Arkasından kardeşi Müşfik, 1955 yılında konservatuarı bitirip Devlet Tiyatrosu'na katılır. Kenterler hem birlikte yer aldıkları eserlerle hem de bireysel performanslarıyla Ankara'da adlarından söz ettirmeye başlamışlardır. Ancak 1958 yılında Ankara Devlet Tiyatrosu müdürü Muhsin, Maarif Vekili Celal Yardımcı ile aralarında çıkan bir anlaşmazlık sonucu görevinden çekilir (Anonim,

1958). Kenter Kardeşler de bu olaya tepki olarak çalıştıkları kurumdan istifa eder ve Muhsin Ertuğrul'un arkasından İstanbul'a geçerler. Onlar için yeni bir dönem, özel tiyatro günleri başlayacaktır:

Yıldız ve Müşfik Kenter, adeta beş parasız geldikleri bu şehirde Ankara'dan arkadaşları olan Metin And'ın ailesinin Beyazıt'taki küçük dairesine misafir olurlar. "Ben salondaki divanda yatıyordum. Müşfik de yerde, hemen yanı başımda. Sabah erkenden kalkar başlardık planlar yapmaya" diye anlatır Yıldız Kenter o günleri. "Salıncakta İki Kişi'yi oynamayı koymuştuk aklımıza. Evimiz yoktu, barkımız yoktu, hiçbir şeyimiz yoktu ama içimizde müthiş bir tiyatro aşkı vardı." (Gürün, 2016, s. 79)

Kenterlerin İstanbul'a gelişleri, Türk Tiyatrosu'nun atılımında olduğu, bir nevi tiyatronun altın çağı olarak adlandırılan 60'lar dönemin başına denk gelmiştir (Pekman, 2011, s. 235). Yeni Anayasa'nın getirdiği siyasi değişim, toplum hayatındaki belli kültürel dönüşümleri tetiklemiştir. Bu değişim ve dönüşümün göstergelerinden birisi de tiyatro alanında yaşanan gelişmelerdir. Gürün'e göre (2000) "Bu dönem, özellikle tiyatro enflasyonunun baş gösterdiği 1972'lere dek, özel tiyatroların soluklandığı ve tiyatronun kendi kendini yenilediği bir dönemdir. Bu yıllara seyircinin etkin olduğu yıllar da diyebiliriz" (s. 15). Bu dönemde, eskinin güçlü ekipleri varlıklarını sürdürürken, bir yandan da yeni topluluklar kuruluyordu. Bu canlılık içerisinde, gene en büyük sıkıntı tiyatro salonlarının yetersizliğidir. Var olan sahneler topluluklar arasında, bir devinim içinde paylaşılmaya çalışılıyordu. Müccap Ofluoğlu (1996) o dönemi şu şekilde anlatmıştır:

Haldun Dormen'in Dormen Tiyatrosu 1962'nin sonunda Küçük Sahne'den ayrılıp eski Fransız Tiyatrosuna geçiyor, Küçük Sahne'ye de 1962-63 tiyatro mevsiminde Gülriz Sururi-Engin Cezzar topluluğu yerleşiyordu. Gülriz ve Engin, Caldwell'den, eşim Filiz'in çevirdiği 'Tütün Yolu' dramı ile başladıkları çalışmalarını Küçük Sahne'de 1963-64 tiyatro mevsimi sonuna dek başarıyla sürdürüp, Haldun Taner'in 'Keşanlı Ali Destanı'nı sahnelemek üzere Karaca Tiyatrosu'na geçiyorlardı. Onlardan sonra Küçük Sahne'nin yeni patronu olan Ulvi Uraz dostumuz da H. Taner'in 'Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım' oyunu ile kazandığı başarısını Rıfat Ilgaz'ın 'Hababam Sınıfı' oyunu ile sürdürüp 1965-66 mevsimi sonunda Küçük Sahne'den ayrılıyordu. (s. 320-321)

Kenter kardeşler ilk olarak, Muhsin Ertuğrul'un yönlendirmesiyle, bir grup yetenekli gençten oluşan bir ekiple buluşup; *Birleşmiş Oyuncular* olarak Karaca Tiyatro altında, İstanbul'daki ilk oyunlarına çıkarlar. O dönem için en önemli gelişme *Kent Oyuncularının* resmi olarak kuruluşudur. "Yıldız ve Müşfik Kenter, bir süre sadece kâğıt üzerinde kalsa da "Kent Oyuncuları" adını tescil ettirirler. Böylece Kent Oyuncuları 1960'ta resmen kurulmuş olur" (Gürün, 2016, s. 86). Çalışmalarına başlayan topluluk bir yıl sonra Muhsin Ertuğrul ve Muammer Karaca'nın desteği ile Site Sineması'nın üst katında Site Tiyatrosu'nu açarlar (Şener, 1998, s. 174). Ancak salonun mülkü onlara ait olmadığı için bir süre sonra oradan çıkmak zorunda kalacaklardır. Sonraki dönemde de bu yerleşik sahneye sahip olamama sorunu hep karşılıklarına çıkacaktır. Site Sineması'nın üst katındaki kısa konaklamalarının ardından, önce tekrar Karaca Tiyatrosu'na dönerler, sonrasında da Dormenlerin yerleşik olduğu Ses Tiyatrosu'nu, bu toplulukla beraber, 18.00 matinesini kullanmak üzere paylaşırlar (Pekman, 2011, s. 241).

Ses Tiyatrosu'na geçişleri, yaşanan sahne sıkıntıları arasında, Haldun Dormen'in, onlara sağladığı bir olanak olsa da hem oyuncular hem de seyirciler açısından bu saatler, akşam oyunları kadar cazip değildir. 03.02.1965 tarihli Milliyet gazetesinde "Saat 6'nın Nankörlüğü" başlıklı bir haber çıkar (Onur, 1965a). Bu haber vasıtası ile Cezzarlar ve diğer bütün topluluklar gibi, Kenterlerin de saat 18 matinesinden şikâyetçi oldukları anlaşılmaktadır. Gürün'ün (2016) aktarımıyla, gene aynı şekilde, eski ekip arkadaşlarından Sema Özcan Sarper bu oyun saatlerinin etkilerinden şu şekilde bahsetmiştir:

Dormen Tiyatrosu'nda saat 18.00'lerde oynadığımız için akşamları prova yapamazdık, çünkü bizden sonra onların oyunu olurdu. Bu nedenle sadece gösteri değil, prova saatlerini de paylaşmamız gerekiyordu. Çok bilirim sabah 05.30'da provaya başladığımızı. Hava yarı aydınlık, yarı karanlık; Müşfik Kenter gelir, beni evin kapısından alır ve provaya götürürdü. (s. 136)

Yıldız Kenter sadece saat faktörü açısından değil, birçok sebepten kendi sahnelerinin özlemine kurmaya başlamıştır. Kendisi ile yapılan bir söyleşide, *En büyük hasretiniz nedir?* sorusuna yanıt olarak "Bir tiyatro binasına sahip olmak. Mülkiyetine değil, kirayla. Bu, hayatımızı nasıl değiştirecek, bir bilerseniz" cevabını vermiştir (Anonim, 1964a). Sahne sıkıntısı ile ilgili olarak Ankara'da yaşadıkları ve basın gündemini günlerce meşgul eden bir olay, gösterilerini gerçekleştirebilmek için tiyatro salonu arayan bir topluluğun yaşadıklarının görünmesi açısından önemlidir. Söz konusu haberin başlığı şu şekildedir: *Kent Oyuncuları ile Devlet Tiyatrosu Arasında, Ankara'daki Küçük Tiyatro'nun Kiralanması Meselesinden Doğan Anlaşmazlık Devam Etmektedir* (Anonim, 1964b). Sonraki günlerde, Kenterler ve Devlet Tiyatrosu arasında konu ile ilgili suçlamalar ve beraberinde açıklamalar devam etmiş; süreç içerisinde birbirlerine göndermiş oldukları mektup ve telgraflar gazete sütunlarında açıkça ifşa edilmiştir. Aynı şekilde, bir tiyatro sahibi olarak Yıldız Kenter'in, eski çalıştığı kurumla, daha doğrusu o kuruma tanınan ayrıcalıklarla ilgili olarak, gene salon tahsisi konusunda serzenişleri vardır. Varlık dergisinin düzenlediği bir oturumda: "Belediyeye, hazineye bağlı binalarda, en çok devlet tiyatroları kadar kira ödeyerek oynayabilmek." sözleriyle bu mesele ile ilgili arzusunu ifade eder (Anonim, 1967a).

Tiyatro Binasının İnşası

Kenter kardeşlerin kendi sahnelerine sahip olma çabaları, çok para kazanma arzusundan ziyade, yıllarca sürdürdükleri tiyatro çalışmalarının sekteye uğramadan, huzur içinde devam edebilmesi isteği ile alakalıdır. 19 Eylül 1969 tarihinde *Milliyet*'te çıkan, tiyatroyu holding şeklinde ortaklı kurdukları ve hisse verdikleri on dört oyuncunun hem patron hem de emekçi niteliğinde olduğuna dair haber para ile ilgili yaklaşımlarının ve ekip olmaya verdikleri önemin bir göstergesidir (Deniz, 1969). Başka bir söyleşide Müşfik Kenter konuyla ilgili şunları söylemektedir:

Ne gülmüştük değil mi, o paraları sayarken? Bir saat falan gülmüştük. Aynı şey Londra'da da oldu. BBC'de, televizyon programından sonra zarf içinde para verdiler. Orada sayamadık. Aşağı inince hemen köşe başında durduk, 'Bu sana, bu bana' diye bölüştük. O zaman da güliyorduk. Para hep güldürdü ondan sonra bizi. (İlgaz, 1970)

Yıldız Kenter, 1968'de Kent oyuncularını *Aylık Tiyatro Dergisi*'nde şu açıklamayı yapacaktır: "Şimdiye kadar çalışmalarımızdan kalana bunca borcu ekleyerek çıktığımız bu yeni ve çetin

yolculukta amacımız ne? Neden böyle bir yükün altına girdik? Seyircimiz, oyuncumuz, işçimiz için dün olandan daha iyisine kavuşmak için” (Gürün, 2016, s. 136). Yıllar sonra Milliyet Gazetesi’nde çıkan *Perdeler Açılacak Ama Hangi Salonda* başlıklı haber, bu konu ile ilgili öngörülerinin ne kadar kuvvetli olduğunu gösterir. *Dormen Tiyatrosu Kapanma Tehlikesinde* alt başlıklı haberin içeriği şu şekildedir: *Bugün özel tiyatroların asıl uğraştıkları konu gelecek yıl perdelerini açıp açmama veya hangi salonda mevsime girecek olmalarıdır. Bunun da başlıca nedeni, bir topluluk, Kenterler, hariç hiçbirinin kendilerine ait bir salonu bulunmamasıdır* (Anonim, 1970a). Ancak bu salona kavuşmaları kolay olmayacaktır.

Yıldız Kenter’in içindeki kendi sahnelerine sahip olma arzusu, kafasında gün geçtikçe somut bir fikre dönmeye başlamıştır. “Zaman içerisinde, ilk adımımızı atarken kafama koyduğum, bir tiyatro binasına sahip olma çabamız için didiniyordum. Anadolu turnelerinde biriktirdiğimiz paralar, binamızın yapımı için bizi umutlandırıyordu.” diye bahseder bir defasında o günlerden (Erdem, 2003). Sonrasında, küçük bir tesadüf, bugünlere atılan büyük bir adım gibidir:

Sanatçı, abisi Nedim Kenter ile birlikte gittiği bir Uludağ gezisinde dönemin ünlü mimarlarından Orhan Pekin’le tanışır. Bir sohbet sırasında hayallerinden ona da söz eder. Orhan Pekin bir tiyatro dostudur. Yıldız Kenter’e Harbiye’de inşa etmekte olduğu binada kendisini ziyaret etmesini söyler. Çünkü sanatçı ilgilendiği takdirde bu binanın ilerde Kenter Tiyatrosu gişesinin bulunduğu yer ve merdivenlerle inilen fuaye kısmı olacak giriş katındaki bölümü satın almaları için kolaylık sağlayabilecektir. (Gürün, 2016, s. 156)

Kenter kardeşler, dönemin Kenter Tiyatrosu müdürü Nejat Girgin ile birlikte alana bakmaya gittiklerinde, zaten öneriyi gerçekçi bulmayan Müşfik Kenter, karşı taraftaki umumi tuvaletleri de bahane ederek inşaat alanından ayrılır (Gürün, 2016, s. 156). O, ilk başta bu fikre sıcak bakmamış ve uzun süre de bu tavrını sürdürmüştür. Hatta arsa alındıktan sonra bile, 21.01.1965 tarihli Milliyet gazetesinde Necmi Onur’un Kenterler ile yaptığı röportajda, Müşfik Kenter *kaliteli eser oynamak* amaçlarından bahsederken Yıldız Kenter araya girer: *İnşallah yeni binada*. Bunun üzerine Müşfik Kenter arsayı geçen yılın turne paraları ile aldıklarını belirtir: *İş üç nal ile bir ata kaldı şimdilik* (Onur, 1965b). Ancak sonrasında Müşfik Kenter’in de ikna olması ile bu işe kalkışılır. Mimar olarak anlaştıkları Metin Hepgüler, ilk defa gerçekleştireceği, tiyatro inşası alanında incelemeler yapmak için İsviçre’ye gider (Anonim, 1965).

Gündem ve Antel’in aktarımıyla (2015) “Fransız sosyolog Henri Lefebvre’e göre mekân toplumsal olarak üç şekilde üretilir: Yaşayarak, algılayarak ve tasarlayarak. Soyut ve somut mekânı birbirinden bu üçlü diyalektik ile ayırarak kavramlaştıran Lefebvre dünyayı değiştirmek için, mekânı değiştirmek gerektiğini savunur” (s.79). Kenterler içinse, inşa edecekleri bir tiyatro yapısı hem kendi dünyalarını değiştirecek hem de sanat dünyası için önemli ve somut bir adım olacaktır. Sıfırdan bir tiyatronun inşası sürecine girmişlerdir. Paraları az, teknik sıkıntıları ise çoktur. Bu noktada devreye, bir turne sırasında tanıştıkları, tiyatro sever bir sanayici, Masis Balyan girer; yüksek bir meblağı, senetsiz bir şekilde borç olarak verir (Erdem, 2003). Gene de inşaat, tüm sıkıntılarıyla adım adım ilerlediği için, çözüme muhtaç sorunlar da peşi sıra süreci takip eder. İlk arsanın alanı yeterli değildir,

bunun üzerine, arka taraftaki müstakil üç ev de alınıp tapuda arsaya dâhil edilir; bu sefer ilk alanla, sonradan eklenen kısım arasında kot farkı oluşur, bu da mimari beceriyle çözülür ve yükseklik dengelenirken iki alan arası bağlantı da kurulmuş olur (Gürün, 2016, s. 157). Teknik sorunlar çözülmeye çalışılırken de estetik kaygılardan ve tasarımdan uzaklaşmamaya çalışılır. Gündem ve Antel'e (2015) göre "Sahnesi olan her yapı mimari kurgusundaki temel fonksiyonu *sanat* değilse mimari bir değer taşıyamaz. Bu yapı tiplerinin ne amaçla kullanıldıkları, sahne, sahne arkası, seyirci ve sanatçılar için gerekli kullanım kriterlerini karşılayıp karşılamadıkları çok önemlidir" (s. 85). Kenterler için de orası, salt gösterilerini sergileyecekleri bir mekândan daha çok, bugüne kadarki birikimlerini simgeleyen ve de gelecekteki üretimlerinin kaynağı olacak bir yapıdır.

Teknik ve maddi sıkıntıların yanı sıra, resmi evrak işlerinin yürütülmesi esnasında çıkan-çıkartılan sorunlar ve bürokratik engeller de bir yük olarak sırtlarındadır. Bir de bu sorunlarla boğuşan kişi, usta bir tiyatro sanatçısı, bir yıldız olunca, konu gazete köşe yazılarına kadar yansımıştır:

Bugün git, yarın gel savsaklamasının insafsız tekrüründe kahrolan inşaat sahibi bir vatandaş, bu belediyenin mermer basamaklarını bir buçuk yıldan fazla aşındırmaktadır. Bıkmadan ve usanmaksızın. Hiç bilmediği bir laf kalabalığının bitmez tükenmezliğinde istediği kadar didinsin, yırtınsın, bunalsın, fenalıklar geçirsin. Ne aldırın var ne çare bulan. Gösterilen ilgi yapmacıktır, tavsiyelerin sonu da çıkmaz sokak. İmar durumu demişlerdir, harç demişlerdir, pul demişlerdir, plan demişlerdir, proje demişlerdir. Ve daha neler neler dememişlerdir. Elinden geldiğince her deneye her denemeyeni yapmıştır inşaat sahibi vatandaş. Fakat ne çekmiştir yapıncaya kadar. Bunu bir kendisi bilir, bir de Allah, ama Belediye Reisi bilmez. Muavinleri de bilmezler, ilgili amirleri de öyle. Memurlar ise hiç. Kimdir bu acaba 'Git-gel' işkencesine zorlanan bu vatandaş? Mimar mı, mühendis mi, müteahhit mi, şantiye şefi mi, yapı ustası mı, kalfa mı, taşeron mu? Ne o ne şu ne bu. Sadece yeni bir tiyatro binası yaptırmak için varını yoğunu ortaya koyan Yıldız Kenter. (Tahir, 1966)

Yazıda, asıl vurgu noktası, çekilen çileden ziyade, bunları yaşayanın mimar, mühendis ya da inşaatla ilgili başka bir görevli değil, Yıldız Kenter olmasıdır. Bu yaşananlar, oyuncunun, bir tiyatro inşa etme konusu üzerinden, istek ve dirayeti açısından önemli bir örnektir. Kendisi de durum ile ilgili şu sözleri sarf etmiştir:

Sabah dokuzda gidip oturuyordum belediyede işin başında olmak için. Çünkü örneğin, bir evrak gerekiyordu. Uğraş didin, çıkartılıp getiriliyordu. On beş gün, bir ay sonraya bir cevap ümidiyle ayrılıyordu belediyeden. On beş gün, bir ay sonra, memur, bu kez bir başka evrakın eksik olduğunu söylüyordu. (İlgaz, 1970)

Geçmişten Günümüze İstanbul Tiyatroları kitabının, Yavuz Pekman (2011) tarafından yazılmış II. cildinde, Zahir Güvenli'nin dönemin Kenter Tiyatrosu müdürü ile yaptığı şu konuşmaya yer verilmiştir: "O zamanlar Nejat Girgin'e, şu sözleri söylediğimi hatırlıyorum: *Elli bin verin, hemen işler yoluna girer*. Bana bunu söyleten, görgülerimdi. Müdür'ün cevabı şu olmuştu: *Ben hayatımda rüşvet vermedim. Gene de vermeden bu işi başarıyorum*. Başarmıştı, ama yedi yılda" (s. 242). Gene o dönemde, başka bir köşe yazısında, resmi ve özel kuruluşların bu sürece destek olmamasının vahametinden bahsedilmiştir. Ağır ve tenkit

edici bir dille yazılmış bu yazının sahibi, Yıldız Kenter'in arkadaşı ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Kültür Bakanı olacak, Talat Halman'dır:

Kent Oyuncularının çektiği sıkıntılar, nice resmi ve özel kuruluşlarımız için başıslanamaz bir utançtır bence. Sanat alanında gaflete düşmüş devlet ilgisiz kalmıştır. Kırık dökük sanatçı kadrosuyla bir iki yıldır İstanbul tiyatro sanatseverlerine solda sıfır piyesler gösteren, kendi opera inşaatını çeyrek yüzyılda bitiremeyen Belediyemiz, yardım şöyle dursun, Kenterlere zorluklar çıkartmış ve yanlış bir tiyatro rüsumu usulünü sürdürerek özel tiyatroların maddi sıkıntılarını arttırmıştır. Peki, kültür hizmetinde bulunmakla övünen ve ne idüğü belirsiz bir takım programlara bile muazzam paralar harcayan bankalarımız? Kent oyuncuları gibi sadece Türk Tiyatrosu için değil dünya tiyatrosu için bir merhale sayılması gereken bir topluluğa kaç tanesi yardım etti. Yardımı bırakın, kredi bile açmadılar. Ya kültür derneklerimiz? Gece kulüplerinde binlerce lirayı Avrupa ve Amerika'nın döküntü şarkıcılarına, striptizcilere, seyirciyi ahmak yerine koyan hokkabazlarına her gece onlarca bin lirayı yatıran zenginlerimiz? Büyük sanatkârlarımıza böylesine değer bilmezlik, vurdumduymazlık gösterdiğimiz için utanç duymalıyız. (Halman, 1969)

İnşaat devam ettikçe hem banka kredilerinin hem de elden alınan borçların toplam miktarı da artmaktadır. Üstelik bütün bu borçlara rağmen, inşaatın tamamlanabilmesi için daha fazla para gerekmektedir. Yeni kaynak temini için bir fikir vardır: mademki özünde seyirci için yapılıyor bu iş, o zaman gene destek için seyirciye başvurulacaktır. Öneri Talat Halman'dan gelir: "O yıllarda Amerika'da yaygın bir sistem vardı; tiyatrolarda koltuk satmak. Hatta kiliselerde bile yapıyorlardı bağış anlamında... Türkiye'de o güne kadar böyle bir şey yapılmamıştı. Koltuk satma fikri bir cankurtaran oldu onlar için" (Gürün, 2016, s. 158). Konu ile ilgili, Kent Oyuncuları Aylık Tiyatro Dergisi'nden, Yıldız Kenter imzalı, ilan niteliğinde bir yazı paylaşılır. *Kent Oyuncularından Türk Sanatseverlerine* başlıklı yazıda, yedi yıllık yoğun bir çaba ile ancak arsasının alınıp, birinci kat betonu dökülebilen tiyatro binası için, yardıma ihtiyaç duyulduğunun belirtilmesinden sonra, koltuk satışı kampanyası düzenleneceği duyurusu yapılmış, ardından da bu kampanyanın ayrıntılarından bahsedilmiştir. 3000 lira karşılığı koltuk alanların isimleri o koltukların arkasına yazılacak ve onlar da açılış oyunlarının şeref konuğu olacaklardır (Kenter, 1967). Türkiye'de böyle bir şey ilk defa denendiği için, insanları bu satış için ikna etmek kolay olmayacaktır.

İlk koltuk satışı Hürriyet gazetesi o dönem sahibi Erol Simavi'ye yapılmış; Erol Bey'in bir seferde on koltuk satın almasıyla ve onun isminin etkisiyle, diğer satışlar peşi sıra gelmiştir (Gürün, 2016, s. 159). Bu kampanyanın, bundan böyle bir reklamı vardır. Görüşmeye gittikleri kimselere, "Efendim Erol Simavi Bey şu kadar koltuk satın aldılar. Siz ne kadar emredersiniz" derler (Erdem, 2003). Gazeteler konuyla gene yakından ilgilenir:

Kent Oyuncuları 1964 yılında Harbiye'de bir arsa almışlar. 1965 yılında da inşaatı başlamışlar. İnşaatın ham maddesi nedir? Ne kumdur ne taştır ne çakıldır ne çimentodur. İnşaatın ham maddesi paradır. Para peşinde aşındırmadıkları kapı kalmamış. Kimseden kredi bulamamışlar. Buldukları krediler kısa süreli ve yüksek faizli. Kazandıkları paranın hepsini inşaatı yatırırsalar yine yetmeyecek. Ne yapsınlar? Kent oyuncuları bu çözüm yolunu ortaya attıkları zaman pek o kadar ümitli değillermiş. Kulaktan kulağa yayılan haber ilk ağızda 37 koltuğu alıp götürmüş. İlk

hedef 200 koltuk! 600 bin lira toplandı mı kaba inşaat bitecek ve tiyatronun çatısı kapanacak. (Anonim, 1967b)

Buna benzer bir yardım kampanyasına 1972 yılında da rastlanır.² Gene Erol Simavi'nin, tiyatronun açılış gecesinde 50 bin liralık destek verdiği bu kampanyada, katılımcılara düşen pay 1 lira gibi düşük bir miktardır. Kenterler'deki miktar daha yüksek olduğu için, sabırla ilerlemek gerekmektedir. Ancak söz konusu tiyatro Kenterler olduğu ve işin başında Yıldız Kenter bulunduğu için bu kampanyaya insanların yaklaşımı olumlu olmuştur. 2 Kasım 1967 tarihinde Milliyet gazetesinde bir haber çıkar. Haber, o gün için seksen koltuğun satışının gerçekleşmiş olduğu bilgisini verdikten sonra, Yıldız Kenter'e telefonla ulaşan bir çiftin, kendilerinin de koltuk kampanyasına katılmak istediklerini fakat sadece bir koltuğu, o da ancak ayda 250 lira ödeyerek 12 taksitle alabileceklerini söylediklerini ve bu konuda yardım istediklerini aktarır (Pulur, 1967). Bu çiftin, koltuğun arkasına isimlerinin yazılmasına bile gerek olmadığını iletmeleri ise ayrıca değerlidir. Bundan bir yıl sonra, gene aynı gazetede çıkan 2 Aralık 1968 tarihli bir haberde de Kenterlerin 280 koltuk bedeli olarak 840 bin lira gelir elde ettikten sonra, kimin isminin hangi koltuğun arkasına yazılacağını tespit amacıyla 1 Aralık günü kura çekimini gerçekleştirdiklerinden bahsedilmektedir (Anonim, 1968). 280. koltuk, satılan son koltuktur. Seyirci desteği ile elde edilen gelir, onları bir nebze rahatlatmış olsa da inşaat tam olarak bitmemiştir:

Sıra iç tasarımıda iç mimari aşamasına gelinir. Ancak, Kenterler ile Hepgüler arasında anlaşmazlık çıkar. Fakat bina henüz tamamlanmamıştır. Devreye bir arkadaşları sonucu dekoratör Bülent Erbaşar girer. Erbaşar, Güngör ile bir söyleşi anında tiyatroyu kendisinin tamamlamak istediğini söyler. Şükran Güngör "Bu iş dekor yapmaya benzemez" deyince de Erbaşar, Güngör'den Yalova'da yaptığı sinema binasını görmesini rica eder. Bir turnede, Yalova'ya uğranır ve Erbaşar, yaptığı sinemanın sıra dışı tasarımı, estetik anlayışıyla sınava geçer. (Erdem, 2003)

Bütün bunlar için ekstra paraya ihtiyaç vardır. Tekrar banka kredisine yönelinir. İpotek karşılığı zamanında Küçük Sahne'nin kuruluşuna da destek veren Kazım Taşkent'in bulunduğu Yapı Kredi Bankası'nın yan kuruluşu olan Doğan Sigorta'dan borç alınır. Sonrasında, el değiştiren bu şirket, ödemelerdeki aksamalar yüzünden Kenter Tiyatrosu'nu icra yoluyla satmaya karar verir (Gürün, 2016, s. 163). O günlerde yaşanan sıkıntıları ve onca emekle inşa edilen Kenter Tiyatrosu'nun elden çıkmaktan nasıl son anda kurtarıldığı yıllar sonra çıkan bir gazete haberinde şöyle özetlenmiştir:

Geçen cumartesi seansında, 'Hep Aşk Vardı' oyununu izleyen Sabancı, Kenter'in kendisi hakkında sahneden yaptığı eleştiriyi tebessümle izledi. 1974 yılında 365 günde 500'den fazla oyun sergilemelerine rağmen borçlarını kapatamayan Kenter Tiyatrosu o dönemde Akbank'ın sahip olduğu Doğan Sigorta tarafından icraya verilir. 350 bin lira borç için 511 bin ödemesine rağmen faizler nedeniyle 300 bin lira borcu

---

² Altan Erbulak, Metin Serezli ile kurmak istedikleri tiyatro için, Milliyet Gazetesi'ndeki köşesinde tiyatro salonu aradıklarından bahseder; bunun üzerine Hasan Zengin isimli biri, biraz uzakta da olsa bir arsasının olduğundan bahseder ve gelip bakmalarını ister, kabul ederlerse, başlayacağı inşaatın altını tiyatro olarak tasarlayacaktır. Sonrasında Erbulak, gazeteyle *Tiyatro kuracağız, bize 1 lira yollar mısınız?* diye bir ilan verir ve kampanyayı başlatır. Seyircilerden gelen 1'er liralık ile de Kocamustafapaşa'da Çevre Tiyatrosu kurulur (Göker, 2016).

kalan Yıldız Kenter, Doğan Sigorta'nın koydurduğu haczi kaldırmak için Sakıp Sabancı'ya gider; ama ona ulaşamaz. Akbank'ın başındaki Erol Sabancı da meşgul olduğu için buyur dahi etmez ve icrayı kaldırmaya da yanaşmaz. Eşi Şükran Güngör ile son çare olarak Süleyman Demirel'e giden Yıldız Kenter... icrayı kaldırtmayı başarır... Ve yirmi beş yıl sonra, daha önce icrayı kaldırtmak için bulamadığı Sakıp Sabancı, kendisinin de eleştirildiği oyunun sonrasında, bir buket çiçek ile Yıldız Kenter'in gönlünü almayı başarır. (Şener, 2000)

Bütün bu uğraşların, çekilen maddi manevi sıkıntıların ve büyük heyecanların sonunda, 1968 yılında bina tamamlanmıştır. Tiyatronun açılışı, 11 Kasım 1968 tarihinde, W. Shakespeare'in 'Hamlet' oyunu ile yapılır. İngiliz yönetmen Denis Carey'in sahnelediği oyunun prömiyeri yaklaşılırken bile inşaat devam etmektedir:

Denis Carey'in binanın ne zaman biteceği konusundaki merakı gün geçtikçe artmaktadır. Yıldız Kenter şöyle anlatıyor: 'Carey'in sabırsızlığını anlayabiliyorduk, ama biz de zor durumdaydık. Her gün, bugün bitecek, yarın bitecek diye yalanlar uyduruyorduk. Fakat bir gün tiyatroyu görmeye gideceğiz diye tutturdu. Vazgeçiremedim. Salondan içeri girer girmez elini başına vurarak *Aman Tanrım!* dedi.' Ama bina yirmi gün sonra mucizevi bir biçimde hazır duruma gelir. (Erdem, 2003)

İnşaatın tamamlanıp Kenterlerin kendi tiyatro binalarına kavuşmalarının ardından, tiyatro inşası için yapılan borcun ödenmesi yılları bulacaktır. Bu süreç, neredeyse her akşam ve belli matine günlerinde hiç durmaksızın çıkılan gösterileri ve de yoğun turne programlarını beraberinde getirmiştir. 19.09.1969 tarihli Milliyet Gazetesi haberine göre Kenterlerin, o gün itibarıyla iki milyon beş yüz bin lira borçları bulunmaktadır (Deniz, 1969). Gene, tiyatronun açılışından bir yıl sonraki bir tarihte çıkan bir gazete haberinde, oynadıkları üç farklı oyunla, seyircinin karşısına haftada on iki kere çıkan Kenter Kardeşlerin, dinlenecek zaman bulamadıkları belirtildikten sonra, Yıldız Kenter'in şu sözlerine yer verilmiştir: "Borç ödeme yüzünden altı aydan beri tiyatronun kasasından bir kuruş alamadım. Çok şükür işimiz iyi gidiyor ama bu borç da belimizi kırmıyor dersem yalan olur" (Anonim, 1970b). Yıllar boyu sürecek ödemeler sonunda borç tamamlansa bile, binanın genel giderleri, zamanla ortaya çıkan tadilat ihtiyaçları ve yıllar içerisinde artarak yaşanan seyirci sıkıntısı, birçok özel tiyatro gibi, Kenterleri de fazlasıyla etkilemiştir.

Şener'e (1998) göre sonraki dönemde tiyatrodan kopup, medyanın etkisine giren seyircinin gittikçe basit ve yavan hale gelmiş beklentisi ve ülke genelinde yaşanan siyasi olaylarla, tiyatro sanatı kendi içine kapanmış gibidir (s. 293). Kent Oyuncuları, bütün bu süreçlerde, çizgilerini koruyarak sahne yaşantılarını sürdürmeye çalışmıştır. Sevda Şener, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Tiyatrosu* adlı kitabının *1980-1998 Dönemi* kısmında Kent Oyuncuları'ndan şu şekilde bahseder: "Yıldız Kenter'in özverili çalışmasıyla yaşamını sürdüren bu topluluk, yirmi yıla yakın bir süredir hem para sorunlarıyla baş etme hem de İstanbul seyircisini düş kırıklığına uğratmama çabası içerisindeydi" (Şener, 1998, s. 258). Biraz daha geriye dönülüp, inşaatın tamamlanışının ikinci yılına denk gelen şu gazete haberine bakıldığında, sanki sürecin öncesi ve sonrasında bir özeti ile karşılaşılmaktadır: "On yıldır İstanbul'da Kenterler. Bilet başına %13 lira Belediye rüsumu vermelerine, o bilet paralarıyla ödenecek dağ gibi bir borca rağmen yeni, kendilerinin olan bir tiyatroya sahip

oldular. Dertler bitmedi ama hiç değilse kendi kendilerinin olan bir sahneye basıyor ayakları” (İlgaz, 1970). İnşa edildiği günden itibaren başta Yıldız ve Müşfik Kenter olmak üzere, birçok oyuncunun ayak bastığı bu sahne, en azından fiziksel olarak yıllar boyunca ayakta kalabilmiştir.

Gelinen son noktada ise Yıldız Kenter’in vefatının ardından İstanbul Büyükşehir Belediyesi 15 Ekim 2020’de alınan kararla binayı kendi bünyesine katmıştır (Anonim, 2021). Salon artık İstanbul Şehir Tiyatroları’nın bir parçasıdır.

Sonuç

Tiyatro binaları, inşası zor yapılardır. Öncelikle geniş bir alana ihtiyaç vardır. Bu üst üste konmuş birçok apartman dairesinden vazgeçmek demektir. Kolonsuz yapısı, yüksek tavan ihtiyacı, fuaye, salon, sahne ve kulis alanlarının işlevsel ve iç içe tasarımı, dekor giriş çıkış alanlarının belirlenmesi vb. nedenlerle daha özel hesaplamaları ve ustalıklı bir yaklaşımı mecbur kılar. Bunun için de özel bir mimari tecrübeye ihtiyaç vardır. Her şeyden önemlisi de *ölü yatırımdır*; bu sebeple, tarih boyunca birçok örneğinde olduğu gibi, ilk fırsatta düğün salonu ya da pasaj gibi daha çok para getirecek bir yapıya dönüştürülmeye çalışılır. Kenter Tiyatrosu İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin yoğun ve değerli çabaları sayesinde bu tarz bir akıbete uğramaktan kurtulmuştur. Ancak her ne kadar Kenter kardeşlerin isimleri salonla birlikte yaşamaya devam edecek olsa da İstanbul köklü bir özel tiyatrosunu kaybetmiştir.

Günümüzde özel tiyatroların yaşadığı salon sıkıntısı, tiyatroluların oyun yeri olarak, daha dar alanlara, sahnesiz mekânlara, dükkân içlerine, geniş sayılabilecek apartman dairelerine yönelmelerine neden olmuştur. Bu durum, zaman içinde yeni bir tiyatro dili yaratmakla beraber, ortaya çıkan bu yeni türün ulusal tiyatro yaşantısına etkileri ve de olumlu ve olumsuz tarafları başka bir tartışmanın konusudur. Burada odak noktası, tiyatro-mekân ilişkisi üzerinden, ülkenin önemli bir topluluğunun kendi binasını inşa etme çabaları sırasında yaşadığı maddi ve manevi zorluklardır.

Kenter Tiyatrosu da bu tiyatronun kendi binası da birbirlerine paralel bir şekilde, yılların emeği ile sağlam temeller üzerine kurulmuş yapılardır. Her ne kadar, önce Şükran Güngör’ün ve Müşfik Kenter’in, arkasından da Yıldız Kenter’in vefatıyla, şu anda aktif bir halde görünmese de bu tiyatro, geçmişi ve tiyatromuza kattıklarıyla, adeta bir anıt gibi, binasıyla birlikte İstanbul’un merkezinde dimdik ayakta durmaya devam etmektedir. Âdettendir, yeni yapılan inşaatlarda, taze dökülmüş betonun üzerine el ve ayak izleri bırakılır. Kenterler Tiyatro binasının da temeline inilebilse, orada karşılaşılabilecek ayak izlerinden en belirgin ve büyük olanı, kuşkusuz Yıldız Kenter’e ait olacaktır.

Kaynakça

- Anonim. (1958, Ağustos 23). Ertuğrul Muhsin vazifesinden alındı. *Milliyet Gazetesi*, 1.
Anonim. (1964a, Ağustos 02). On iki ay dinlenmeden çalışan kadın. *Milliyet Gazetesi Hafta Sonu İlavesi*, 6.

- Anonim. (1964b, Mayıs 28). Kent oyuncularını ile Devlet Tiyatrosu arasında Ankara'daki Küçük Tiyatro'nun kiralanması meselesinden doğan anlaşmazlık devam etmektedir. *Cumhuriyet Gazetesi*, 5.
- Anonim. (1965, Ocak 15). 15 günün olayları. *Varlık Dergisi*, Sayı 638, 2.
- Anonim. (1967a, Mart 15). Tiyatromuzun sorunları tiyatro devlet ilişkileri. *Varlık Dergisi*, Sayı 690, 4-8.
- Anonim. (1967b, Ekim 16). Kent oyuncularını koltuk karşılığı borç alıyorlar. *Milliyet Gazetesi*, 7.
- Anonim. (1968, Aralık 02). Kent oyuncularını 280 koltuğu 840 bin liraya sattılar. *Milliyet Gazetesi*, 3.
- Anonim. (1970a, Ağustos 09). Perdeler açılacak ama hangi salonda. *Milliyet Gazetesi*, 6.
- Anonim. (1970b, Şubat 22). Üç ayrı oyunda başrol. *Milliyet Gazetesi*, 8.
- Anonim. (2021, Şubat 17). *İmamoğlu, Kenter Tiyatrosu'nu ziyaret etti: 'İşimiz yeni başlıyor'*. *Cumhuriyet Gazetesi*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/imamoglu-kenter-tiyatrosunu-ziyaret-etti-isimiz-yeni-basliyor-1814441>
- And, M. (1983). *Türk Tiyatrosu'nun evreleri*. Turhan Kitabevi.
- Deniz, Ü. (1969, Eylül 19). Müşfik Kenter tığ gibi oldu. *Milliyet Gazetesi*, 5.
- Erdem, E. (2003, Eylül 21). Her şey bir düşünle başladı. *Cumhuriyet Gazetesi*, 14.
- Göker, G. Z. (2016, Mart 02). *Haliç'in öte yanında tiyatro var*. Gazetemüstehak. <https://gazetemustehak.com/guney-zeki-goker-halicin-ote-yaninda-tiyatro-var/>
- Gürün, D. (2000). *Tiyatro yazıları*. Mitoş Boyut Yayınları.
- Gürün, D. (2016). *Tiyatro benim hayatım*. (3. Baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- Gündem, Ö. ve Antel, A. (2015). 20. Yüzyıl'dan Günümüze Müzik ve Mekân: Tokyo ve İstanbul'da Performans Sanatları Yapıları. *Tasarım+Kuram Dergisi*, 11(20), 76-98. <https://doi.org/10.23835/tasarimkuram.239578>
- Halman, T. (1969, Şubat 10). Kent oyuncularına övgü. *Milliyet Gazetesi*, 2.
- İlgaz, T. (1970, Kasım 03). Kent oyuncularını ve on yıllık bir savaş. *Cumhuriyet Gazetesi*, 6.
- Kenter, Y. (1967). Kent oyuncularından Türk sanatseverlerine, *Kent Oyuncuları Aylık Tiyatro Dergisi*, 4(28), 3-4.
- Pulur, H. (1967, Kasım 02). Koltuk satışı. *Milliyet Gazetesi*, 5.
- Ofluoğlu, M. (1996). *Bir avuç alkış*. (3. Basım). Mitoş Boyut Yayınları.
- Onur, N. (1965a, Şubat 03). Saat 6'nın nankörlüğü. *Milliyet Gazetesi*, 6.
- Onur, N. (1965b, Ocak 21). En büyük idealleri kaliteli eser oynamak. *Milliyet Gazetesi*, 6.
- Pekman, P. (2011). *Geçmişten günümüze İstanbul tiyatroları II*. Yapı Kredi Yayınları.
- Şener, N. (2000, Ekim 24). Önce icraya verdi sonra çiçek götürdü. *Milliyet Gazetesi*, 7.
- Şener, S. (1998). *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Tiyatrosu*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tahir, A. (1966, Mayıs 08). Görüşler. *Milliyet Gazetesi Hafta Sonu İlavesi*, 3.